

К. В. Лесневська,

Одеський національний економічний університет, м. Одеса

РОЗВИТОК ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У КОНТЕКСТІ РЕКОМЕНДАЦІЙ РАДИ ЄВРОПИ З МОВНОЇ ОСВІТИ

У статті аналізуються основні методи формування іншомовної комунікативної компетенції студентів немовних ВНЗ. Поточнюються поняття комунікативної компетенції, аналізуються різні точки зору щодо значущості окремих складових зазначеної компетенції. Вводиться поняття риторичної складової комунікативної компетенції, даються рекомендації щодо розвитку письмового мовлення та визначається його роль у процесі комунікації. Підкреслюється можливість і необхідність побудови моделі інтенсифікації просу комунікації.

Ключові слова: іншомовна комунікативна компетенція, іншомовне спілкування, методи навчання, письмове мовлення, риторика.

FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATIVE COMPETENCE FORMATION ACCORDING TO COMMON EUROPEAN FRAMEWORK OF REFERENCE FOR LANGUAGES

This article analyzes the basic methodical principles of formation of communicative competence in foreign languages of the students of non-linguistic specialties. The concept of communicative competence is clarified, different points of view concerning the importance of the individual components of this competence are analyzed. The author introduces the concept of rhetorical component of the communicative competence, recommendations are given concerning the development of skills of written speech, its role in the process of communication is determined. Possibility and necessity of constructing a communication process intensification model is underlined.

Key words: communicative competence in foreign languages, communication in foreign languages, methods of teaching, written speech, rhetorics.

РАЗВИТИЕ ИНОЯЗЫЧНОЙ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ В КОНТЕКСТЕ РЕКОМЕНДАЦИЙ СОВЕТА ЕВРОПЫ ПО ЯЗЫКОВОМУ ОБРАЗОВАНИЮ

В данной статье анализируются основные методики формирования иноязычной коммуникативной компетенции у студентов неязыковых ВУЗов. Уточняется понятие коммуникативной компетенции, анализируются различные точки зрения относительно значимости отдельных составляющих указанной компетенции. Вводится понятие риторической составляющей указанной компетенции, даются рекомендации относительно развития письменной речи и определяется ее роль в процессе коммуникации. Подчеркивается возможность и необходимость построения модели интенсификации процесса коммуникации.

Ключевые слова: иноязычная коммуникативная компетенция, иноязычное общение, методы обучения, письменная речь, риторика.

Постановка проблеми. Процес глобалізації суспільства та євроінтеграції призвів до необхідності значної активізації взаємодій між громадянами різних країн. Крім того, Україна, хоча і з досить значними труднощами, поступово приєднується до процесу євроінтеграції, а її громадяни вступають у постійні контакти з громадянами інших країн. У зв'язку із цим стає нагальним питання про необхідність оволодіння навичками спілкування іноземною мовою як у професійній, так і у побутовій сферах. Ця потреба і викликає уважного ставлення як до самого питання про іншомовні комунікативні компетенції, так і до шляхів оптимізації їх формування. Так, О. Б. Тарнопольський зазначає, що «... голандські, шведські, італійські студенти практично всі володіють англійською мовою на рівні комунікації, а українські студенти далеко не всі.» [7, с. 69]. Зазначені вище фактори обумовлюють **актуальність** обраної теми дослідження.

У Загальноєвропейських Рекомендаціях з мовної освіти комунікативні мовні компетенції визначаються як такі, що забезпечують людині можливість діяти, застосовуючи специфічні лінгвістичні засоби [1, с. 25]. Вони не виникають самі по собі, а є результатом постійної праці того, хто хоче оволодіти іноземною мовою. На жаль, як свідчить відчизняний досвід, така робота може бути малоефективною через те, що «... методика, яку використовують на практиці, – це ще нерідко застарілий перекладно-граматичний метод, що базується на відпрацюванні класичної граматики, перекладі текстів зі словником, їх переказі, інколи ще й на складанні так званих «тисяч» і тому подібних речах, вже давно забутих в усьому світі» [7, с. 69].

Крім цього у навчальних закладах немовного профілю різних рівнів виділяється невеликий обсяг годин на аудиторні заняття з іноземної мови. Це, з нашої точки зору, досить ускладнює проблему викладання іноземних мов майбутнім фахівцям, які мають бути спроможними до усної, письмової комунікації та мають бути здатними опрацьовувати як тексти професійного напрямку, так і різноманітні види документації. Це, у свою чергу, призводить до необхідності використання не однієї, а різних методик та підходів при формуванні іншомовної компетенції у студентів. Важливим є і те, що студентам присутні різні рівні знань та навичок, набуті під час навчання у школі.

Українська освіта прагне до інтеграції у європейський освітній простір, причому саме вивчення іноземних мов як один із засобів оволодіння вузькогалузевою спеціалізацією має повною мірою сприяти затвердженню стандартів Болонського процесу та лінгводидактичної політики, визначеною Рекомендаціями Комітету Ради Європи з питань освіти. Однак різниця між деклараціями та реальним станом вивчення іноземних мов у нашій країні є ще досить значною, досі тривають пошуки ефективних методик викладання іноземної мови як у школах, так і у ВНЗ.

Комунікативний метод у Європі був реалізований у багатьох варіантах згідно із свідомою орієнтацією фахівців на соціальний заказ із лінгвістичної підготовки. Саме такий підхід забезпечує оволодіння мовою як засобом спілкування в реальних життєвих ситуаціях [4, с. 12]. Слід зауважити, що над проблемою іншомовної компетенції працюють багато вчених, які виходять з того, що вона є багатоаспектним явищем. Так, вивченню сутності та структури іншомовної компетенції присвячені роботи А. Андриєнко, Г. Архипова, Н. Гез, С. Козак, О. Павленко, Н. Пруднікова, Ю. Федоренко. Її професійна спрямованість розглядається у роботах Е. Клименко, Л. Ковальчук, О. Павленко, М. Прадівляний, Н. Пруднікова [див. 6, с. 68]. Особливості розвитку іншомовної компетенції у мовних та немовних ВНЗ розглядаються у роботах Е. Шубина, Є. Пасова, С. Тер-Мінасової, Л. Щерби. Однак проблема в цілому досліджується дещо фрагментарно, так як вчені зосереджують свою увагу тільки на тих чи інших *аспектах* іншомовної компетенції [2, с. 14; 5, с. 25].

З нашої точки зору, така спрямованість досліджень хоч і запезпечує детальне висвітлення окремих аспектів іншомовної компетенції, але не сприяє всебічному аналізу можливостей підвищення ефективності роботи по її розвитку ві-

лому. Ми вже вказували на зауваження О. Б. Тарнопольського щодо існуючого стану у викладанні іноземних мов, проте не можемо погодитися зі спрямованістю в першу чергу переважно саме на процес усної комунікації. Вчений також зазначає, що що в Україні письмо – самий занедбаний з видів іноземної мовленнєвої діяльності, яким навчають у ВНЗ. [6, с. 71].

Таким чином, питання про засадні принципи, на яких повинна ґрунтуватися іноземна компетенція, є дискусійним і вельми **актуальним**. Чітке визначення цих принципів, їх ієрархічної взаємодії дає, з нашої точки зору, можливість досягти ефективного професійно спрямованого підходу до формування іноземної компетенції також і в умовах неможливого ВНЗ.

Метою даної публікації є спроба окреслити базові принципи формування іноземної компетенції студентів неможливого ВНЗ.

Відповідно до мети визначено **завдання** дослідження: з'ясувати сутність іноземної комунікативної компетенції; розглянути структуру іноземної комунікативної компетенції студентів неможливого ВНЗ; проаналізувати ефективність методів формування іноземної комунікативної компетенції серед студентів неможливого ВНЗ для вивчення іноземної мови.

Теоретичні засади та розробка проблеми. Слід звернути увагу на те, що проблема формування іноземних навичок у студентів неможливого ВНЗ стала актуальною досить нещодавно, початку їх комунікації в професійній та побутовій сферах іноземною мовою – справа проблемна і не дає бажаних результатів. На наш погляд, це пояснюється тим, що традиційно при мовній підготовці майбутніх фахівців увагу в першу чергу звертали на те, щоб навчити їх читати та перекладати фахову літературу. Підручники, якими й досі користуються при підготовці фахівців з деяких спеціальностей (фізиків, математиків, машинобудівників), по суті являють собою тематичні підбірки адаптованих та оригінальних текстів, що стосуються обраної спеціальності.

Такі підручники, в які вміщені граматичні та лексичні коментарі, а також система вправ, націлені в першу чергу на розвиток навичок читання та розуміння виключно фахових текстів. Слід підкреслити, що така подача учбового матеріалу призводить до того, що майбутній фахівець може використовувати для своїх професійних потреб тільки фахову лексику, знання якої може дати йому можливість спілкуватися хіба що із фахівцями.

Але тут треба звернути увагу на те, що саме тільки вміння користуватися літературою не може гарантувати формування навичок спілкування. Так, фахівці з машинобудування добре знають про особливості подачі фахових матеріалів у британських часописах з машинобудування, які традиційно публікують статті, написані мовою та стилем, притаманним класикам англійської літератури кінця XIX – початку XX сторіччя.

Потреба формування іноземної комунікативної компетенції у майбутніх фахівців виникла не так давно, і являє собою наочну ілюстрацію того, що саме потреби суспільства змінюють вимоги до неї [5, с. 95]. Зміна пріоритетів призводить до того, що сучасні психологи (як у нашій країні, так і зарубіжні) ще не прийшли до єдиної думки відносно проблеми формування іноземної комунікативної компетенції [5, с. 28–35].

Виклад та аналіз основного матеріалу. У Рекомендаціях Ради Європи з мовної освіти зазначається, що у сфері вивчення іноземної мови розрізняються два види компетенцій: загальна та комунікативна компетенції. Загальна компетенція складається зі здатності вчитися, екзистенційної компетенції, декларативних знань, умінь і навичок. Розглядаючи комунікативну компетенцію, слід сказати, що вона являє собою комплекс компетенцій, до якої входять: лінгвістична, соціолінгвістична та прагматична компетенції [4, с. 33]. Однак ряд дослідників методики викладання іноземних мов розуміють комунікативну компетенцію як більш складний комплекс, до складу якого входять: вербально-комунікативна компетенція (здатність опрацювати, групувати, запам'ятовувати й у разі необхідності, згадувати знання, фактичні дані, застосовуючи мовні позначення); лінгвістична компетенція (здатність розуміти, продукувати необмежену кількість мовно правильних речень за допомогою засвоєних мовних знаків і правил їх поєднання); вербально-когнітивна компетенція (здатність брати до уваги під час мовленнєвого спілкування контекстуальну доречність і вживання мовних одиниць для реалізації когнітивної та комунікативної функцій); метакommунікативна компетенція (здатність володіти понятійним апаратом, необхідним для аналізу та оцінювання засобів мовленнєвого спілкування) [3, с. 19].

Слід звернути особливу увагу на те, що автори цього визначення перш за все мають на увазі саме усну форму мовленнєвого спілкування, виходячи з того, що при комунікації саме така форма спілкування переважає над письмом. Таким чином, вони не виокремлюють таку складову частину процесу комунікації як використання письмового тексту, що, на нашу думку, призводить до своєрідного нехтування як формуванням навичок роботи із письмовим з текстом, так і розвитком навичок письмового мовлення.

Ми вважаємо, що до складу комунікативної компетенції слід додати такі компетенції як компетенцію сприйняття тексту та компетенцію продукування письмового тексту.

Компетенція сприйняття тексту – це спроможність володіти поняттєвим апаратом, який необхідний для аналізу та оцінювання письмового тексту, а також спроможність застосування цього апарату для визначення складових частин тексту, які є важливими саме для процесу комунікації.

Компетенція продукування письмового тексту – це спроможність застосовувати лінгвістичну та соціолінгвістичну компетенції для побудови комунікативно коректних письмових текстів

Слід зазначити, що далеко не всі написані тексти можуть підпадати під визначення «письмовий текст», так як незважаючи на їх форму (написані тексти), самі вони перш за все використовуються у процесі вербальної комунікації (прикладом таких текстів є промови, презентації, сценарії фільмів). Такі тексти, з нашої точки зору, слід було б класифікувати як заздалегідь підготовлені вербальні монологічні (діалогічні) виступи перед аудиторією. Вони мають свою структуру, особливий склад лексики та граматичних форм, і в першу чергу доводяться до аудиторії у вербальній, а не у письмовій формі.

З нашої точки зору, текст ділового документу та текст промови – це не просто різновиди форм письмового тексту, а зовсім різні зразки комунікаційних звернень, головна різниця між якими полягає не у засобах обміну інформацією, а у рівнях її сприйняття.

Письмовий текст, який будуть насамперед читати, а не промовляти, сприймається на логічному рівні, у той же час промова сприймається не простро шляхом її прослуховування, а, скоріше, на рівні емоційного сприйняття.

На жаль, ці особливості комунікаційного процесу ще недостатньо відображені у рекомендаціях, і це призводить до досить парадоксальної ситуації при вивченні іноземної мови майбутніми фахівцями у неможливого ВНЗ. Згідно до рекомендацій, учбовий процес має забезпечити розвиток саме комунікативної компетенції майбутніх фахівців [1, с. 22–30]. Вони, після завершення навчання у ВНЗ, повинні вміти саме спілкуватися. Але як саме? У якій формі? На якому рівні?

На жаль, самі рекомендації не дають відповідь на ці запитання, бо, з нашої точки зору, вони самі знаходяться у стані розробки, і зосереджені в першу чергу на формалізації результатів оцінювання набутих у ході навчання практичних навичок.

Практичний досвід свідчить про те, що у наш час, працюючи за фахом молодий спеціаліст, випускник українського немовного ВНЗ має приймати участь в іншомовному комунікативному процесі, причому як в усній, так і у письмовій формах.

Тобто, молоді фахівці мають усно спілкуватися іноземною мовою як безпосередньо, так і за допомогою різноманітних засобів зв'язку, мають працювати з різноманітними документами, написаними на іноземних мовах.

Слід підкреслити, що насамперед мова йде саме про таку комунікацію, яка є складовою частиною їх посадових обов'язків. І все це має виконуватися швидко, за умов постійного браку часу. Саме цей постійний брак часу, необхідність не просто спілкуватися в усній та письмовій формі, а робити це якісно і швидко також мають стати предметом обговорень при розгляді іновачій у викладанні іноземних мов.

Таким чином, з нашої точки зору, слід також звернути увагу і на швидкість процесу комунікації, приділити увагу подальшій розробці таких методів та прийомів, які б забезпечили саме його швидке протікання.

На жаль, у наш час навички усного спілкування не тільки на іноземній, а також і на рідній мові ще недостатньо висвітлені у науковій літературі. У школі вивчають рідну та іноземні мови, але риторичні особливості спілкування цими мовами залишаються поза межами уваги вчителів. Підручники з риторики та посібники з культури мовлення складаються, але, як правило, вони розраховані на майбутніх філологів, юристів, керівників. Щодо інших спеціальностей, то тут, на жаль, мова йде про рекомендації, курси риторики читаються лише у деяких школах і то факультативно.

Навіть при наявності таких курсів виникає питання – чи зможуть вони забезпечити саме комунікативну спрямованість при підготовці фахівців? На жаль, курси риторики орієнтовані на підготовку до публічного виступу, який є важливим, проте не єдиним складовим елементом процесу комунікації.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Теоретичний аналіз розглянутих проблем дозволяє стверджувати, що іншомовна комунікація майбутнього фахівця немовного ВНЗ залежить не тільки від його мовної підготовки, але й від того, наскільки він обізнаний з теоретичними та практичними засадами процесу комунікації в цілому, від рівня сформованості його лінгвістичної, соціокультурної та комунікативної компетенцій, а також навичок реалізації набутих ним під час навчання практичних умінь. На наш погляд, визначення самої комунікативної компетенції потребує подальшого дослідження, поточення та розширення. Узагальнюючи питання про співвідношення усної та письмової складових комунікативного процесу, зазначимо, що тут необхідні подальші ґрунтовні дослідження. На наш погляд, дослідження мають проводитись також і у сфері розробки моделі інтенсифікації процесу комунікації.

Література:

1. Вища освіта України і Болонський процес: навчальний посібник / за ред. В. Г. Кременя, авт. колектив: М. Ф. Степко, Я. Я. Болюбаш та ін. – К. : МОН, 2004. – 288 с.
2. Вольфовська Т. О. Комунікативна компетентність молоді як одна з передумов досягнення життєвої мети / Т. О. Вольфовська // Шлях освіти. – 2001. – № 3. – С. 13–16.
3. Гез Н. И. Формирование коммуникативной компетенции как объект зарубежных методических исследований / Н. И. Гез // Иностранные языки в школе. – 1985. – № 2. – С. 17–24.
4. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання/ наук. ред. укр. видання д. пед. н., проф. С. Ю. Ніколаєва. – К. : Ленвіт, 2003. – С. 24 – 73.
5. Пассов Е. И. Концепция коммуникативного обучения иноязычной культуре в средней школе / Е. И. Пассов. – М., 1993. – 125 с.
6. Тарнопольский О. Б. Основные направления реформирования обучения иностранным языкам в высших учебных заведениях Украины. // V Міжнародна науково-практична конференція з питань методики викладання іноземної мови пам'яті професора В. Л. Скалкіна. 15 – 16 лютого 2007 р. Збірник наукових праць. / Голова редколегії Л. М. Голубенко; Відп. ред. Плотницька С. В. Одеса: Астропринт, 2007. – С. 68–74.